

*Саво Симић**

Институт за политичке студије, Београд

ДИЈАЛОШКО ПОЛАЗИШТЕ У СРПСКОМ ДЕФИНИСАЊУ КОСОВА И МЕТОХИЈЕ

Осврт на књигу Милоша Кнежевића**

Пре него се упутимо у детаљнију анализу књиге Милоша Кнежевића, сувисло је за поменути његов позоран и дуготрајан рад не само у истраживачком и научном пољу (24), већ и у области практичног, нефантазмичног, учешћем на бројним скуповима и конференцијама (27–28). Није потребно навести више од чињенице да аутор у овој области има девет написаних књига, па разумети да је један од изразитих познавалаца српског проблема Косова и Метохије током дужег хронополитичког периода модерне српске политичке историје. Осим појединих сложеница и метафора својствених политиколошком академском дискурсу, Кнежевић оставља довољно простора за созерцање или контемплацију чак и обичном косовском или политичком лаику. Књига Милоша Кнежевића представља водич не само за схватање косовског питања као суштински највиталнијег и најцелисходнијег српског него и као даљи путоказ за будуће самостално истраживање мисаоног, духовног, културног, полит-економског богатства и територијалног положаја јужне српске покрајине у српској прошлости, садашњости, али и будућности. Уосталом само емпиријски наводи и референце које је Кнежевић истакао у овом делу, довољно су вредни хвале и поштовања – факат да се осврће и анализира забележене мисаоне целине важних историјских личности о Косову и Метохији – јер евидентно је да и тренутно поседују историјску и вредносну трајност.

Дело је подељено на десет поглавља, од којих је једно поглавље приказ друге књиге, са додатком увода (реч пре), закључка (реч после) и наравно подацима о објављеним делима из области, учешћа на научним конференцијама, имеником и

* savo.simic95@gmail.com

** Рад је настао у оквиру научно-истраживачке делатности Института за политичке студије, коју финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

библиографијом. Премда су садржинске целине о различитим ракурсима косметског питања јасно подељене по поглављима, јако их је тешко посматрати засебно због повезаности и испреплетаности свих сегмената онога што Кнежевић означава *косовологијом* (291) тј. мултидисциплинарности целокупног досадашњег систематског и научног корпуса сазнања о Косову и често делиберативно изостављеној Метохији. Потребно је навести као лични дојам да, упркос претходно наведеној неодвојивости садржинских целина, скоро свака реченица или пасус аутора може представљати и представља једну потпуно засебну мисаону творевину. Из приватних разговора са Кнежевићем додатно су разјашњене одређене недоумице у разумевању садржаја каткад формулисаног комплексном формом писања, што је одлика филозофског и разуме се, својственог приступа овој теми. Појединости које се у јавном и свакодневном домаћем дискурсу узимају „здро за готово” Кнежевић преиспитује у сопственом маниру, не дозвољавајући нам да упаднемо у честе „Сциле и Харибде” јавно-мњенских, медијских, несистематских и политикантско-опортунистичких формулација. Због издвојеног времена у разјашњењу одређених недоумица, додатних разговора са аутором и будућег позива да потенцијално узмем учешће на расправи и размени мишљења о делу изражавам посебну захвалност аутору.

Иако је садржај већ детаљно појашњен, лично сам налазе Милоша Кнежевића сумирао у неколико кључних категорија према критеријуму учесталости и тренутном друштвено-политичком значају. Први и најзначајнији појам који се већ слуги из наслова јесте дијалог. Указано је на његово структурно одређење, начин вођења, искрене намере да се дијалогски учествује у спору (232), могуће препреке и алтернативе дијалогу, претпоставке успешног дијалога (246), али и јасно приказана динамика унутрашњег као национално обавезујућег и спољашњег као нужног дијалога, који Србија води са неколико актера. Паралелно нам аутор предочава дијалогску апорију, индиректно се питајући са ким ми заправо водимо дијалог? Да ли је дијалог средство оправдано у условима принудности и понижености једне стране и ако није, да ли може постићи резултате међу две потпуно историјски и политички дивергентне тачке? Састанком у Рамбујеу и многобројним другим примерима, Кнежевић заправо указује шта суштински није и шта заправо не може бити дијалог. Конкретно у нашем случају, дијалогска асиметричност захтева стално српско преиспитивање и прилагођавање колоквијалној „новој нормалности” или „новој реалности”. Од Србије се стално захтева

више и оспоравају исказане намере да се чак и у таквим условима попусти пред прохтевима друге стране, која се ни најмање не дужи за конструктивне дијалошке уступке.

Још једна од фреквентних тема у Кнежевићевом фокусу јесте питање средњорочних и дугорочних интереса, тачније односа *интеграције у Европску унију* и борбе за очување или *реинтеграцију Косова и Метохије* у оквиру Републике Србије. На неколико места аутор примећује да Космет није само у домаћем фокусу, за њега постоји интересовање међународних фактора, претежно Европске уније. Кнежевић истиче став Жозефа Борела о Космету као кључном геостратешком интересу Европске уније (485), али и ставове домаћих стручњака попут Слободана Самарџића, који сматра да се, вечна аспирација Европске уније и њен недостатак о унифицирајућој спољној и безбедносној политици, најбоље може прочитати на примеру Балкана (492). Одмах у првом поглављу Кнежевић поставља четири могуће стратешке и хронополитичке варијабле Републике Србије, утврђивањем приоритета између два постављена циља: Европске уније и Космета. Одбацивање и Космета и Европске уније, истовремена интеграција Космета у Србију и Србије у Европску унију, приоритет реинтеграције Косова и Метохије док је Европска унија условни циљ и као последња варијабла, дати примат европским интеграцијама док ће се косовско питање решавати накнадно (80–89). Примарност једног од циљева зависи од понетог идеолошког пртљага, док је могућност њиховог реализовања условљена унутрашњим и геополитичким констелацијама. Недоумицу о избору Кнежевић решава поткрепљивањем српског становишта анкетним подацима из 2007. године, према којој се две трећине грађана изјаснило о непобитном приоритету Косова. Иако податак јесте старијег датума, последња истраживања дају исти приказ негативних афинитета. Мање од половине, тачније 46% грађана је за чланство у Европској унији, а позитиван став о њој има 21% (Beta 2022). Ови подаци не одударају много од података из претходних година. Да су афекти обострани, показује истраживање да од четири највеће државе Европске уније – Италије, Немачке, Француске и Шпаније – Србију на европском путу подржава само 31% грађана, док мању подршку за чланство једино има такозвано „Косово” (EWB 2022).

На трагу Кнежевићевог дијалога о Косову незаобилазан део косметског лавиринта чини књижевник *Добрица Ћосић*, као највећи сведок епохе издизања српског питања на национални пиједестал, али не само на Косову већ и у Југославији. Скоро цело

девето поглавље (390–469) посвећено је Ћосићевом политичком становишту и личности, мада се његова унутрашња превирања, размишљања и ставови могу пронаћи у сваком кутку књиге. Аутор је истакао историјски и идејни значај дуговечног познаваоца српских (не)прилика. Не само да нам Кнежевић објашњава његове вечне тежње о подељеном Косову и Метохији, већ на управо означеном трагу, реконструише младог Ћосића, титоисту, и демитологизује уврежене идеје о великосрпском Ћосићу. Заправо иде корак даље сучељавајући његова становишта, што посредно што непосредно, са готово свим релевантним актерима и тумачима косовског „терета“. Неки од њих су: Михаило Марковић, Миодраг Јовичић, Слободан Милошевић, Војислав Коштуница, Зоран Ђинђић, Иван Стамболић, Едвард Кардељ. Ћосић се не тумачи само на основу компарације са другим личностима и њиховим ставовима, већ и на основу опречних идеологија и идеја: *титоизма, комунизма, кардељизма, недићевства, љотићевства, чентииштва, великосрпства, другосрбијанства, демократије, национализма, либерализма, поделе Косова, југословенског разграничења* и других. Овако опсежну анализу па потом и синтезу Ћосића, могли би дати једино ретки политички познаваоци не само Ћосићевих дела већ и његовог лика. Кнежевић залази у психоанализу Ћосићевог карактера, испитује границе његовог завичаја, националне самодовољности и српског питања, перманентну оријентисаност ка политичкој прошлости, идеолошки недефинисан еклектицизам са увек мереном дозом песимизма. Чак нам предочава дијалог из Ћосићевог романа „Верник“, у коме мимикрично, кроз речи једног од ликова, исказује сопствено становиште о прихватљивој величини српског хабитуса (463).

Стално присутан елемент косовског наслеђа јесте и *српско питање у Југославији*. Овде се презентује сет бројних, отворених пандориних кутија. Пре свега зашто се српско питање тумачило као југо-хегемонистичко, зашто је Устав из 1974. створио покрајине само у Републици Србији иако је било основа да се оне оснују у скоро свим југо-републикама, како се положај Југославије увек одређивао у склопу геополитичке матрице Совјетског и Трансатлантског савеза, да ли постоје елементи српске кривике у губитку Косова и Метохије као последице ланчане југословенске сецесије? Често присутан објекат анализе ове области јесте Едвард Кардељ, утемељитељ самоуправљања и чврст заступник прекомпозиције Југославије као транзиционе творевине (395). Кнежевић наводи истакнута имена југословенских заблуда, али и неке веома луцидна, прецизна предвиђања појединаца. Интересан у том смислу јесте био

став Ивана Стамболића да је велико српски национализам изазвао друге југословенске државе на сецесионистичку реакцију (396). На истом путоказу налазила се Мирјана Марковић са уверењем да српски национализам мора *per se* бити примитиван, као и да су митови о небеском народу *a priori* погубни по српски народ (307). На другој страни готово пророчки је Ћосић предвидео да ће Устав из 1974. поспешити атрибуте и елементе за будућу привидну косовску државност (312). Нажалост коначна констатација поводом каткад самовољног занемаривања сопствених интереса зарад одржавања Југославије, може бити исказана у форми тешког положаја српског народа најчешће ван, али неретко и унутар граница Републике Србије.

Све наведене целине тј. свака појединачно, представљају важан угао посматрања српског положаја, с тога је у много чему незахвално издвојити најрелевантније информације, а истовремено не остати пристрастан у одређењу и дефинисању релевантног. Истакнуто је толико од актера и догађаја, од реченог до прећутно прихваћеног и (не)примењеног, али је свака целина, на својствен начин, остала повезана са кључним појмом Косова и Метохије. Сматрам појмом јер Косово и Метохија није само територија или парче земље, него персонификација српског идентитета. Овај појам је уосталом средиште умовања Милоша Кнежевића, то је српски Рим у који на крају сви путеви (у нашем осврту појмови) воде. Чини се да је косметско неповољно стање увек суштаственије у периодима стране окупације или управе. Сасвим супротно од национално и државно нормативног, углавном занемарено када је у сопственом дворишту. Кнежевић нам не предлаже реактивне, револуционарне идеје и брзе промене, штавише свестан је да је о Косову, у косовологији, толико тога написаног и испричаног да су новотарије једино још остале у пољу имагинарног или његовим изразом у симулакруму. Аутор нам заправо нуди опробане рецепте, доследност и одлучност, јачању сопствених капацитета, примену и практиковање српског становишта коме сам даје највеће поверење. Зашто? Зато што у „добре“ намере наших саговорника и делитеља није тешко посумњати. Дејвид Филипс представник савета за међународне односе Сједињених Држава 2003. године, јавно је понудио да се косовско питање реши са 2,5 милијарде долара (Андрејић 2011, 19). Да ли нам се само чини да је тадашња садашњост косовске недаће била подношљивија или смо навикли на идеју да свака српска генерација сматра да су муке њеног Тантала ужасније од претходних? Такво стање нам сугерише да

није реч само о времену у коме се налазимо, свакако аутор детаљно разлаже хронополитичку димензију у политици (120) у Србији и на Космету, него и о притисцима којима подлежемо. Најједноставније приказано: „Реч је о разликама између онога о косметском проблему што мислим Ја, што мислимо Ми, али и онога што мисле Они. То није исто” (328). Разумети шта мисле они поред нас и они насупрот нама, даје нам не само квалитетнију перспективу о намерама нашег саговорника или такмаца него и способност дубље интроспекције.

Нама је као политичкој и друштвеној заједници куће на промаји најпотребнији унутрашњи дијалог, чији потенцијали према личном и мишљењу Кнежевића тренутно нису у довољној мери искоришћени. Дијалог не због откривања нових истина, већ због отклањања бројно уврежених и креираних самообмана. Уверења да ће нас одрицање од Космета учинити већим Европејцима него што смо данас, да ћемо осетити економски напредак одрекнемо ли се неправно и нелегално наметнуте „нове реалности”, да смо због чина ампутације ближи европској интеграцији, да Европска унија као творевина нестабилног трајања икада треба имати приоритет над Косовом и да су нам због свега тога потребна брза решења уместо дуготрајног решавања. Ако дакле изоставимо усаглашавање са супротном страном што је последица како историјског сукоба тако и историјског права, сасвим је извесно да дијалогом можемо научити о полазиштима, захтевима и намерама друге стране. Главна порука Кнежевићевог дела јесте потреба синергијског деловања не само унутар државног апарата него и између унутрашњег политичког, научног и друштвеног стратума према питању Косова и Метохије. Предуслов за успостављање синергије јесте, усаглашавање сопствених, диференцираних ставова и прихватање различитих полазишта, другим речима дијалог. Систематски приступ Космету нема алтернативу у краткотрајним политичким размирицама. Структуриран кроз дијалог, дефинисан и кодификован приступ даје сигурност да је косметски живот у Републици Србији усидрен и да перманентно неће бити предмет и жртва будућих политичких смена и наглих заокрета у политици. Међутим ако се такви заокрети потенцијално догоде, сасвим је сигурно, да у складу са горе наведеним, неће изостати правовремена и јединствена реакција српског становишта.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Андрејић, Божидар. 2011. *Кисело дрво једе Србију*. Београд: Службени гласник.
- Кнежевић, Милош. 2021. *Дијалози о Косову: Критика предлога територијалне поделе Косова и Метохије*. Београд: Институт за политичке студије.
- Beta. 2022. „Bogosavljević: Za članstvo u EU 46 odsto građana Srbije.” 08.04.2022. <https://rs.n1info.com/vesti/bogosavljevic-za-clanstvo-u-eu-46-odsto-gradjana-srbije/>
- EWB. 2022. „Истраживање: Већа подршка грађана ЕУ за чланство Украјине него Србије.” 06.04.2022. <https://europeanwesternbalkans.rs/istrazivanje-veca-podrska-gradjana-eu-za-clanstvo-ukrajine-nego-srbije/>

* Овај рад је примљен 11. априла 2022. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 9. маја 2022. године.